

А. А. Сищук – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;
Т. А. Вітрук – студент IV курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

До питання про теоретичні аспекти категорії «зовнішньоекономічна політика держави»

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

Аналіз напрямів, особливостей та проблем реалізації зовнішньоекономічної політики держави, її впливу на загальний стан національної економіки в умовах її відкритості передбачає з'ясування суті зовнішньоекономічної політики, її співвідношення з поняттям державного регулювання економіки та об'єктами такого регулювання. У вітчизняній економічній літературі існують різні трактування вказаних понять, що потребує їх подальшого теоретичного дослідження для розробки ефективних механізмів практичної реалізації.

Ключові слова: зовнішньоекономічна політика, державне регулювання економіки, зовнішньоекономічні зв'язки.

Сищук А. А., Вітрук Т. А. К вопросу о теоретических аспектах категории «внешнеэкономическая политика государства». Анализ направлений, особенностей и проблем реализации внешнеэкономической политики государства, её влияния на общее состояние национальной экономики в условиях её открытости предполагает выяснение сущности внешнеэкономической политики, её соотношения с понятием государственного регулирования экономики и объектами такого регулирования. В отечественной экономической

© Сищук А. А., Вітрук Т. А., 2012

литературе существуют различные трактовки указанных понятий, что требует их дальнейшего теоретического исследования для разработки эффективных механизмов практической реализации.

Ключевые слова: внешнеэкономическая политика, государственное регулирование экономики, внешне-экономические связи.

Syshchuk A. S., Vitruk T. A. To the Question About Theoretical Aspects of the Foreign Economic Policy of the State Category. The article deals with the theoretical sense of foreign economic policy of the state in the open economy conditions, which corresponds with the notion of state regulation of economy and the objects of such regulation. Ukraine's economic literature has different interpretations of this notion, so it requires further theoretical analysis to make it an effective tool for practical use.

Key words: foreign economic policy of the state, state regulation of economy.

Постановка наукової проблеми та її значення. До останнього часу у вітчизняній економічній літературі існують різні трактування суті зовнішньоекономічної політики держави, її співвідношення з поняттям державного регулювання економіки. Теоретичні дослідження їхньої природи, місця в системі категорій відкритої економіки та механізмі регулювання зовнішньоекономічної діяльності дадуть змогу підвести необхідну теоретичну базу для розробки ефективного механізму реалізації зовнішньоекономічної політики України.

Формулювання мети й завдань дослідження. У цій статті ми сформулюємо визначення суті зовнішньоекономічної політики держави як економічної категорії, дамо оцінку наявних у вітчизняній літературі трактувань, визначимо співвідношення з поняттям державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Зміст зовнішньоекономічної політики держави визначається її економічною природою, що ґрунтується на прямих та обернених зв'язках із зовнішньоекономічною діяльністю країни, її регулюванні урядами. Щодо власне зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) в економічній теорії пострадянських країн склалося кілька підходів до її сутнісних ознак. Більшість із них виходять із того, що ЗЕД, за визначенням, є формою прояву міжнародних економічних відносин (МЕВ), які виникають між суб'єктами світогосподарських зв'язків [8, 9–16; 11, 15].

Деяко відмінним є теоретичне визначення міжнародної економічної діяльності В. С. Новицьким, котрий трактує її як «цілісну систему господарських зв'язків між національними економіками різних країн, належних до них або утворених ними суб'єктами господарського життя, а також міжнародними організаціями, яка має характерні лише для себе взаємозв'язки, закономірності та реалізує ті специфічні інтереси, що пов'язані з використанням переваг міжнародного співробітництва, поділу праці та факторного розміщення» [7, 16]. Однак він погоджується з тим, що в прикладному значенні для характеристики міжнародної економічної діяльності цілком може бути використана категорія «зовнішньоекономічна діяльність» [7, 25], офіційно зафіксована в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (1991 р.).

Основними формами МЕВ як базису ЗЕД є міжнародні торгівля, технологічний трансфер, рух капіталу, валютно-фінансові та кредитні відносини, міграція робочої сили та ін. Найбільш повно всі вказані й інші форми МЕВ виявляються на рівні взаємодії національних економік. На рівні окремих фірм (компаній) вони можуть бути представлені однією або кількома формами, що відображають місце конкретної фірми в системі міжнародного поділу праці, спеціалізації та кооперування виробництва.

Деякі автори вважають за можливе проводити відмінність між поняттями «зовнішньоекономічні зв'язки» (ЗЕЗ) і «зовнішньоекономічна діяльність» (ЗЕД) на основі критерію рівня суб'єктів, що беруть участь у таких зв'язках (мега-, мета-, мезо-, макро- й мікрорівень). Так, на думку українських учених Л. В. Торгової, О. В. Хитрої, категорія ЗЕЗ акцентує увагу, передусім, на макрорівні зовнішньоекономічних зв'язків між країнами [10, 16], тоді як категорія ЗЕД відображає зв'язки на рівні окремих господарських суб'єктів (фірм, організацій, підприємств, об'єднань та ін.), тобто мікрорівні. На цій основі ЗЕД визначають як сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних й оперативно-комерційних функцій підприємства, пов'язаних із його виходом на зовнішній ринок та участю в зовнішньоекономічних операціях [10, 16]. Такий підхід, на нашу думку, значною мірою є умовним і ґрунтується на штучному відриві зовнішньоекономічних зв'язків від зовнішньоекономічної діяльності, якщо брати до уваги тотожність понять «економічні зв'язки» та «економічні відносини» [6, 35–36].

Як тотожні розглядають зв'язки й відносини інші, наприклад російські, автори: «зовнішньоекономічні зв'язки являють собою систему економічних відносин, що виникають при русі ресурсів усіх видів між державами й економічними суб'єктами різних держав», охоплюючи передусім сфери виробничої, торговельної, інвестиційної та фінансової діяльності [1, 6]. Зовнішньоекономічна діяльність, із погляду системного підходу, є формою прояву як перших (зв'язків), так і других (відносин). Крім цього, за В. С. Новицьким, категорія «міжнародна економічна діяльність» застосовується для характеристики відносин, що мають місце у світовому господарстві між різними його суб'єктами й не трактує зв'язки та діяльність як самостійні поняття за критерієм рівня суб'єкта, що бере в них участь.

Зовнішньоекономічна діяльність як форма зовнішньоекономічних зв'язків може здійснюватись і на більш високому (порівняно з фірмою, підприємством) рівні, але її суб'єктами в цьому випадку виступають галузь (мезорівень), держава (макрорівень) або регіон, їхні відносини з іншими учасниками міжнародної економічної системи.

Саме таке розуміння економічної природи зовнішньоекономічної діяльності представлено у визначеннях, зафіксованих у законодавчих та нормативно-правових актах, що стосуються цієї сфери діяльності більшості пострадянських країн. Так, у статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зазначено, що зовнішньоекономічна діяльність – це «діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на відносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами» [3].

У цьому ж законі вказані принципи (стаття 2), суб'єкти (стаття 3) і види ЗЕД України (стаття 4). Так, ЗЕД України ґрунтується на принципах свободи зовнішньоекономічного підприємництва; юридичної рівності й недискримінації, що полягає в рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, у тому числі держави, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; принципі еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, як свідчать міжнародна практика й положення національного законодавства багатьох держав світу, виступають фізичні особи – громадяни країни та іноземці, особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з чинним законодавством конкретної країни й постійно живуть на її території:

- юридичні особи, які зареєстровані як такі в цій країні та мають постійне місцезнаходження на її території (підприємства, організації й об'єднання всіх видів тощо);
- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно із законами країни, але мають постійне місцезнаходження на її території та яким цивільно-правовими законами не заборонено здійснювати господарську діяльність;
- структурні одиниці суб'єктів господарської інших країн, які не є юридичними особами згідно із законами країни (філії, відділення тощо), але мають постійне місцезнаходження на її території;
- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності певної країни та іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зареєстровані як такі в цій державі й мають постійне місцезнаходження на її території;
- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами країни.

В усіх країнах, хоча й різною мірою, держава бере активну участь у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, здійснюючи регулювальні заходи через певну політику. Вона стимулює чи обмежує їх розширення в цілому, із певними країнами або ж стосовно окремих сфер господарства, видів продукції та послуг. Зовнішньоекономічна політика (ЗЕП) держави є структурним елементом більш широких за змістом понять – економічної політики й державного регулювання економіки.

Концептуальні відмінності в підходах до визначення економічної політики та державного регулювання економіки обумовлюються питомою вагою в кожному з цих понять позитивного й нормативного компонентів: перший із них пояснює зміст явища, що відбувається, другий пропонує оцінку дій, які мають (мали) місце та засоби досягнення визначеної мети або розв'язання певного завдання. О. О. Беляєв визначає суть економічної політики як концентровану, науково обґрунтовану діяльність держави щодо цілеспрямованого керування функціональним розвитком економіки на макро- й мікрорівні задля забезпечення загального добробуту в країні [2].

Інші автори визначають економічну політику як систему економічних ідей, цілей розвитку країни (своєрідну філософію або ідеологію), основних завдань, засобів їх досягнення, а також діяльності

органів державної влади та управління щодо їх реалізації [9, 569]. Зовнішньоекономічна політика є підсистемою економічної політики й означає діяльність держави, спрямовану на регулювання економічних відносин з іншими країнами з метою ефективного використання зовнішнього фактора в інтересах сталого розвитку національного господарства.

Державне регулювання зовнішньоекономічних відносин передбачає створення відповідних умов і механізмів (правових, економічних, інституційних) для ефективного розвитку відносин, здійснення діяльності в цій сфері. Причинами, що обумовлюють регулювання ЗЕД, є:

- інтенсифікація міжнародних економічних зв'язків та необхідність інтеграції у світову економіку;
- потреба використання переваг міжнародного поділу праці й можливостей світового ринку;
- для країн із неринковими та перехідними економіками – прискорення їх ринкового реформування для підвищення ефективності національного господарства.

Об'єктами регулювання ЗЕД є зовнішня торгівля; міжнародний рух капіталів; валютні й кредитні відносини; науково-технічний обмін; міжнародна міграція робочої сили; зовнішній борг країни та ін.; суб'єктами регулювання ЗЕД є міжнародні економічні організації, державні органи управління, недержавні органи регулювання ЗЕД, ТНК і фірми.

Значення ефективної зовнішньоекономічної політики в умовах економічної глобалізації обумовлюється поглибленням та інтенсифікацією процесів взаємного пристосування структур відкритих національних економік (галузевої, технологічної, організаційної, інституційної тощо) до більш динамічної за своєю природою структури глобальної економіки. Такому пристосуванню, що має об'єктивну природу, може перешкоджати не тільки виробництво, яке прагне до стабільних умов діяльності, а й протекціоністська політика уряду у випадку орієнтації на захист вітчизняних підприємств від іноземної конкуренції.

Складність і багатофакторність механізму зовнішньоекономічної політики визначає різноманітність її цілей та завдань. Вони можуть бути класифіковані на стратегічні (довгострокові), що передбачають структурну перебудову секторів економіки, безпосередньо пов'язаних із зовнішніми ринками, і тактичні, короткострокові, зумовлені поточними потребами.

Стратегічні цілі мають забезпечувати нормальне функціонування національної економіки та суспільства (максимізація суспільного добробуту, підвищення економічної ефективності, соціальна справедливість тощо) і формуються на державному рівні. Короткострокові, тактичні цілі постають під впливом різноманітних чинників, у тому числі на мікрорівні (фірмовому й ін.). Вони розраховані на отримання короткострокових, кон'юнктурних вигод і можуть суперечити довгостроковим стратегічним цілям (підтвердженням цьому є, зокрема, трилема Манделла-Флемінга – неможлива триада або «нечестивий трикутник» [4]).

При спільності кінцевих цілей в окремих групах країн їхні національні інтереси наперед визначають різний підхід у виборі пріоритетів і засобів розв'язання своїх економічних завдань, не враховуючи іноді інтересів країн-партнерів. Національні інтереси також спонукають окремі країни або групи країн до тимчасових союзів під час підготовки або багатосторонніх переговорів для зміни співвідношення сил на свою користь [5, 74–76].

Зовнішньоекономічна політика України повинна враховувати особливості її сучасного економічного становища як неоднозначного та суперечливого, що перебувають у зоні «полів тяжіння» потужних світових центрів економічної сили. Її змістові повинен відповідати такий механізм реалізації, за допомогою якого Українська держава досягне визначених нею цілей і завдань.

Список використаної літератури

1. Балабанов И. Т. Внешнеэкономические связи : учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2001.
2. Беляев О. О. Економічна політика / О. О. Беляев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/19991130/ekonomika/ekonomichna_
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. №959 – XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/lows/show/959-12>
4. Корнелюк Р. Мічені Нобелем: творець євро Роберт Манделл [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/07/15/291947/>
5. Міжнародні економічні відносини: Система регулювання міжнародних економічних відносин : підручник / А. С. Філіпенко, І. В. Бураковський, В. С. Будкін [та ін.]. – К. : Либідь, 1994.
6. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження / Мочерний С. В. – Л. : Світ, 2001.

7. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України : підручник / Новицький В. Є. – К. : КНЕУ, 2003.
8. Румянцев А. П. Зовнішньоекономічна діяльність : навч. посіб. – К. : Центр навч. л-ри, 2004.
9. Світова економіка : підручник / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, О. І. Рогач [та ін.] – К. : Либідь, 2007.
10. Торгова Л. В. Основи зовнішньоекономічної діяльності / Л. В. Торгова, О. В. Хитра. – Л. : «Новий Світ-2000», 2006.
11. Черевань В. П. Міжнародна економічна діяльність : навч. посіб. / В. П. Черевань, А. П. Румянцев, Л. Ф. Романенко. – К. : Вид. дім «Слово», 2003.

Статтю подано до редколегії
12.07.2012 р.

УДК 001.92 : 32(061.1ЄС)

Н. П. Карпчук – кандидат філологічних наук, доцент
кафедри міжнародної інформації Волинського
національного університету імені Лесі Українки

Теоретико-методологічні основи комунікаційної політики ЄС

*Роботу виконано на кафедрі міжнародної
інформації ВНУ ім. Лесі Українки*

Ідеться про тлумачення понять «комунікація» та «інформація», які використовуються в офіційних документах ЄС. Зокрема, Європейська комісія формулює комунікацію як установлення стосунків й ініціацію діалогу з громадянами Європи, дослуховування та зв'язок із ними. Акцентується увага на сутності понять «інформаційна політика» й «комунікаційна політика». Доводиться обґрунтованість терміна «комунікаційна політика» замість «комунікативна політика».

Ключові слова: інформація, комунікація, інформаційна політика, комунікаційна політика, комунікативна політика.

Карпчук Н. П. Теоретико-методологические основы коммуникационной политики ЕС. Рассматривается толкование понятий «коммуникация» и «информация», которые используются в официальных документах ЕС. В частности Европейская комиссия формулирует коммуникацию как установление отношений и инициацию диалога с гражданами Европы, выслушивание и связь с ними. Акцентируется внимание на сущности понятий «информационная политика» и «коммуникационная политика». Обосновывается приоритетность термина «коммуникационная политика» вместо «коммуникативная политика».

Ключевые слова: информация, коммуникация, информационная политика, коммуникационная политика, коммуникативная политика.

Karpchuk N. P. Theoretical and Methodological Fundamentals of EU Communication Policy. The article suggests the definition of the terms «communication» and «information» used in the EU official documents. Specifically the European Commission determines the communication as establishing relations and initiating the dialogue with the citizens of Europe, listening to them and connecting them. The article focuses on the essence of terms «communication policy» and «information policy». The author substantiates the use of the term «communication policy» instead of «communicative policy».

Key words: communication, information, information policy, communication policy, communicative policy.

Постановка наукової проблеми та її значення. Комунікація виконує функцію життєзабезпечення в соціальних організаціях, соціальних спільнотах, соціальних інститутах та в суспільстві в цілому. Вона є засобом залучення соціальних організацій у зовнішнє середовище, забезпечує необхідний рівень їх взаємодії із соціальним оточенням, без спілкування з яким існування соціальних організацій стає неможливим чи безглуздом [10].